

Oranje Boven! Oranje Boven!

Leve de Koningin!

*Ontstaan en eerste levensjaren van de
Kamper Oranje Vereniging 1880 - 1909 - 1914*

door Sam Hörchner

In de tijd van een eeuw zijn opeenvolgende generaties opgegroeid en vergroeid met Koninginnedag. Koninginnedag hoorde bij 31 augustus. Het was wel even wennen dat in 1948 Koninginnedag verschoof naar 30 april, van de warme zomer naar het kille voorjaar. Verbonden echter met de Dodenherdenking op 4 mei en de viering van de Bevrijding op 5 mei won Koninginnedag aan intensiteit. Koningin Beatrix handhaafde bij haar aantreden in 1980 de datum uit respect voor haar moeder.

In de 21ste eeuw zal aan Koninginnedag een einde komen. De verjaardag van troonopvolger Willem Alexander, geboren op 27 april 1967, kan straks misschien vrij soepel in de bestaande lange traditie worden ingevoegd.

Aan het eind van de 19de eeuw hadden de Nederlanders nog geen duidelijk beeld van een Oranjehoogtijdag, hartje zomer. Eigenlijk was 31 augustus nog pas kort een feestdag. Te kort misschien om de verbondenheid van Oranje en Nederland voldoende te symboliseren. Koninginnedag stond in de kinderschoenen. In die dagen waren er nog geen radio en televisie om een landelijke massale feestvreugde te ondersteunen. Zonder massamedia zou ook vandaag de dag een nationale feestdag het niet gemakkelijk hebben.

1880: 'De geboorte van een prinses heeft het geluk van mijn Huis verhoogd' (Koning Willem III)

Op 31 augustus 1880 nam de geschiedenis ongemerkt een wending, waaruit meer dan honderd jaar Koninginnedag zou voortkomen: prinses Wilhelmina aanschouwde het levenslicht. Zonder veel publieke belangstelling. In 1909, bij de geboorte van prinses Juliana zou dat heel anders zijn. De berichtgeving was uiterst sober, misschien wel somber. De Kamper krant verscheen niet

met een feestelijk-dikke oranjerand, vergelijkbaar met de zwarte rouwrand die bij een vorstelijk overlijden de krant in het oog deed springen. Een hoofdartikel met een ferme gelukwens kon er ook niet af.

Prinsessedag en heel misschien Koninginnedag

In 1880 was het allerminst zeker dat de 31ste augustus van prinsessedag ooit koninginnedag zou worden. Door zijn huwelijk met de 20-jarige Emma van Waldeck-Pyrmont wilde de 61-jarige koning Willem III een beetje bijsturen aan mogelijk komende gebeurtenissen. Er werd ernstig rekening gehouden met een ontijdige dood van prins Alexander, troonopvolger sinds het overlijden van zijn oudere broer Willem in 1879. Wanneer nu maar uit het nieuwe koninklijke huwelijk een manlijke Oranjetelg geboren wilde worden, bij wijze van reserve! Het werd een meisje. Wat een teleurstelling voor hen die vurig op een manlijke nakomeling hadden gehoopt. Hoe moest het nu verder met het Oranjehuis?

De Oranjefamilie was het uitsterven nabij: 21 juni 1884 overleed inderdaad kroonprins Alexander. Zijn gezondheid was altijd al wankel geweest. Een gevoel van pessimisme verbreidde zich. De *Kamper Courant* van 26 juni 1884 bracht het aldus onder woorden:

‘(Prins Alexander) was de laatste der Oranjes. Dit in de eerste plaats is het wat het verlies zoo ontzettend zwaar maakt. Ons vorstenhuis heeft in de laatste jaren vele verliezen geleden. Wij zagen het getal van hen die den naam Oranje-Nassau droegen, al kleiner en kleiner worden. Maar zoolang er nog één Prins in leven was, had men de hoop dat de stam weder zou opleven. Die hoop is nu weg. De Koning staat op hoogen leeftijd alleen, zonder mannelijke nakomelingen, en als eenige erfgenaam van de Kroon hebben wij een driejarig meisje, dat wanneer zij eenmaal de regeering aanvaardt, de kroon overbrengt in een vreemd vorstenhuis. Dat wil zeggen dat de band tusschen Nederland en Oranje verbroken, dat de hechte grondslag voor onze volkseenheid ons ontzonken is.’

Onverwacht kwam prinses Wilhelmina als waarschijnlijke troonopvolgster in de schijnwerpers te staan. Maar een ‘Prinsessedag’ werd haar verjaardag niet. Toen koning Willem III na een meer dan 40-jarige regeringsperiode op 23 november 1890 overleed, leek Nederland nog meer in de put te raken.

Wat moest er worden van Nederland en Oranje, van Nederland zonder Oranje! De pessimistische kijk op de toekomst werd treffend vertolkt door de Kamper uitgever G.Ph. Zalsman. Nog onder de indruk van het overlijden van de koning - het was pas drie dagen geleden - hield hij als voorzitter een toe-

spraak voor de Kamper Kamer van Koophandel, waarin hij onder meer opmerkte:

‘En dan schaart heel Nederland zich om zijn jeugdige Koninginne, en dan met te weemoediger geestdrift en te vuriger liefde, daar ook zij nog een Prinsesse uit dat ondergaande Huis onzer liefde mag zijn; de aanminnige Koninklijke Dochter, die nu de kroon ontvangende den glans van Oranje nog doet naschijnen, om ons te wennen aan het gemis dat eens komt.’
(*Kamper Courant* 30-11-1890)

Tegen alle verwachting zou echter de pessimistische stemming omslaan in een verwachtingsvol kijken naar de toekomst, in de richting van een nieuwe eeuw. Bij die optimistische kijk op de toekomst zou het Oranjehuis een belangrijke rol spelen. Met de uitstraling van jeugdige bekoorlijkheid en eenvoud groeide koningin Wilhelmina binnen korte tijd uit tot het symbool van een zich vernieuwend Nederland. Het was alsof een onwerkelijk sprookje - waarin natuurlijk altijd een prinses figureert - ineens werkelijkheid werd. De van jeugd stralende koningin werd het middelpunt van afhankelijkheidsgevoelens en nationale emoties. Dat waren onmisbare elementen om de toekomst met vertrouwen tegemoet te kunnen zien.

Koninginnedag een geschenk uit de hemel

In de eerste helft van de 19de eeuw was de liberale gegoede burgerij gereserveerd Oranjegezind. Bij de liberalen zou je eerder een zekere republikeinse gezindheid verwachten, die aansloot bij de anti-oranjegezindheid van de patriotten uit de tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Zo lag het echter niet. Het vorstelijk gezag van de Oranjes werd geaccepteerd, mits een constitutioneel stelsel zorgde voor het onmisbaar machts-evenwicht tussen koning en parlement. Het wachten was op de staatsman J.R. Thorbecke. Diens grondwet van 1848 was een meesterzet op het staatkundig schaakbord. Wel hadden koning en parlement, maar ook ‘het gewone volk’ een leertijd van een halve eeuw nodig voor ze aan de moderne constitutionele verhoudingen gewend waren.

Niemand kon eromheen, dat Oranje onlosmakelijk verbonden was met de vaderlandse geschiedenis. De 19de-eeuwse Oranjemonarchie werd gezien als een logisch uitvloeisel van die geschiedenis. Voor de eenheid van het Nederlandse volk was in de ogen van de liberalen de Oranjemonarchie een onmisbaar bindmiddel. Wel waren ze een beetje huiverig voor een al te ongeremde oranjeliefde. Demonstraties daarvan, zoals bij de antiroomse Aprilbeweging in 1853, zagen de liberalen met zeer gemengde gevoelens.

Koning Willem III, vonden ze, was wel erg gemakkelijk van zijn stuk te brengen door de overdreven aanhankelijkheid van zijn onderdanen.

De eenheid van de natie was gebaat bij een nationaal symbool. Het Oranjehuis kon daarin een belangrijke rol vervullen. In de loop van de 19de eeuw kreeg echter geen enkele verjaardag van het Oranjehuis de allure van een nationale feestdag, waarop 'het gewone volk' een keer in alle eer en deugd de bloemetjes buiten kon zetten. Ook al regeerde koning Willem III meer dan 40 jaar, zijn verjaardag op 19 februari kon als gevolg van het menigmaal barre winterweer niet tot een feestelijke 'koningsdag' uitgroeien.

De verjaardag van de jeugdige Wilhelmina kwam werkelijk als een 'geschenk uit de hemel'. Koninginnedag was een uitkomst. De 31ste augustus kon het alternatief bieden voor alle vaak omstreden historische gedenkdagen. Nu hadden ook de Nederlanders eindelijk een dag waarop zij zich in nationale eenheid feestelijk verenigden. Zelfs socialisten konden zich tot hun spijt op den duur aan de aantrekkingskracht van Oranjefeestelijkheden niet onttrekken.

Zo kon het gebeuren, dat al spoedig na het overlijden van koning Willem III in 1890 de argwaan jegens de 'vrouwenregering' van de koninginnen Emma en Wilhelmina verdween als sneeuw voor de Oranjezon.

Toen koningin Wilhelmina in 1898 zelf de regering aanvaardde, was ieder een blij verrast dat de feestelijk-plechtige inhuldiging van de koningin een ware explosie van warme nationale eenheidsgevoelens teweeg bracht. In het vervolg kon de viering van Koninginnedag een uitermate geschikt nationaal ritueel zijn. Bij alle gevreesde verbroekeling was het goed om één keer in het jaar de eenheid van het Nederlandse volk te benadrukken.

1891: De eerste Kamper Koninginnedag

Op maandag 31 augustus 1891 vierde koningin Wilhelmina haar elfde verjaardag. Het was haar eerste verjaardag als koningin, nu haar vader op 23 november 1890 was overleden.

'Evenmin als in bijna alle plaatsen van ons vaderland is ook ten onzent de elfde verjaardag van onze geliefde koningin niet onopgemerkt voorbijgegaan' meldde de *Kamper Courant*.

Dat Koninginnedag niet onopgemerkt voorbijging was wat Kampen betreft - alle jaren door en ook dit keer - vooral te danken aan de in Kampen gelegerde militairen van het Instructie Bataljon. Op feestdagen van het Oranjehuis moesten ze altijd paraderen. Het nuttige werd met het aangename verenigd. Door allerlei wedstrijden konden de militairen hun behendigheid

en geoefendheid laten zien. Met het muziekcorps van het Instructie Bataljon voorop ging het door de stad, over de brug naar de Zandberg, het militaire oefenterrein achterin IJsselmuiden. Na de parade en eventuele wedstrijden ging het dan weer met muzikale begeleiding vrolijk maar in goede orde terug naar de kazerne, waar een feestmaal de inspanning goed maakte. Dit keer was er op de zaterdag voor Koninginnedag een hele dag lang een militair feest op de Zandberg. Een groot aantal Kamper burgers was te gast geweest. Nu de wedstrijden achter de rug waren, werd op dag zelf rond het middaguur - natuurlijk onder veel bekijks - op de Zandberg geparadeerd, aansluitend ook door de Kamper schutterrij.

De avond van Koninginnedag was bijzonder populair als de gelegenheid voor oud en jong uitgebreid te flaneren bij het in ogenschouw nemen van de feestverlichting. De IJsselbrug was aan de stadskant voor een deel met vetpotjes geïllumineerd. Van daar wandelde men langs de Buiten-Sociëteit, waar de muziek gezellig speelde en een geanimeerd bal gaande was. Het eindpunt, tevens hoogtepunt van de dag werd gemarkeerd door het vuurwerk, afgestoken aan de overzijde van de IJssel, zodat je er vanuit de stad een prachtig zicht op had. 'Het vuurwerk', oordeelde de krant, 'was van weinig betekenis en had tevens veel geleden door de inmiddels gevallen regen.' Overigens, er moet iets van een 'commissie voor de feestviering' geweest zijn, want de krant meldde dat die commissie van één van de Kamper bakkers een tegoedbon had ontvangen voor honderd broodjes met of zonder krenten, bestemd voor de kinderen van de 'kosteloze scholen', dat wil zeggen de scholen voor de arme kinderen die geen schoolgeld hoefden te betalen.

Kamper Koninginnedagen 1892 - 1893 - 1894

Een beetje gelijk had de *Kamper Courant* wel. Echt wat bijzonders was die eerste Koninginnedag niet geweest. Toch was het vergeleken met de 'Prinsessedagen' van voorgaande jaren heel wat. Een handicap voor het voluit vieren van Koninginnedag was de concurrentie van de grote jaarlijkse Kamper kermis eind juni. Bovendien was er in de zomer vaak een grote tentoonstelling of manifestatie, onder meer op landbouwkundig gebied. Veel coördinatie bij het opstellen van de evenementenkalender leek er niet te zijn. De Koninginnedagen van de jaren 1892-1893-1894 waren min of meer een kopie van de eerste Koninginnedag, maar dan zonder vuurwerk. De organisatie vereiste niet direct een comité, dat de afzonderlijke evenementen coördineerde. Er werd gevlagd van de openbare gebouwen en door heel wat burgers, de kazerne en het stadhuis waren fraai geïllumineerd, het Instructie

Bataljon hield zijn parade en wedstrijden, de Buiten-Sociëteit had haar eigen programma met muziek en bal, het Stedelijk speelde op stadskosten in de extra feestelijk verlichte muziektent.

In de Bovenkerk gaf in 1894 organist J. Proper een Koninginnedagconcert, vermoedelijk het eerste in een reeks van jaren. Volgens de krant waren er wel 500 toehoorders. Het concert was een zaak van de hervormde kerkvoogdij. Het programma bepaalde organist Proper, die in zijn arbeidsovereenkomst had staan, dat hij afgezien van zijn werk als kerkorganist per jaar enkele extra concerten moest geven. Proper nodigde enkele solisten uit voor de nodige variatie in het programma. Het Koninginnedagconcert werd een traditiegetrouw onderdeel in het programma van alle komende Koninginnedagen.

1895: 'Blijdschap lag op aller gelaat. Niemand had verzuimd zich met de geliefde oranjekleur te tooien'

In 1895 werd Koninginnedag in Kampen volledig in de schaduw gesteld door het bezoek van de koninginnen Emma en Wilhelmina aan de stad op 3 september. Het bezoek werd een hechte schakel in de band tussen Oranje en Kampen. Het werd een dag om nooit te vergeten. Weliswaar betrof het slechts een bezoek van één middag, maar koningin Emma en de vijftienjarige koningin Wilhelmina maakten een onuitwisbare indruk. Met de boot uit Zwolle gekomen zetten de beide koninginnen bij de brug voet aan wal voor de kortste weg naar het stadhuis om ieder in het stadsgastenboek een vorstelijke handtekening te plaatsen als tastbaar bewijs van de aanwezigheid van de Oranjevorstinnen.

Na een bezoek aan de kazerne van het Instructie Bataljon voerde een rijtoer door de stad naar het in aanbouw zijnde Boven-Gasthuis aan de Burgwal. De steen van formaat, die daar toen door de jeugdige Wilhelmina werd ingemetseld, is tot op vandaag - thans in het Stedelijk Museum - een tweede tastbaar bewijs van het koninklijke bezoek.

Voor de toekomstige viering van Koninginnedag was belangrijk, dat men zich enorm had uitgesloofd om overal in de stad versiering aan te brengen. Op die krachtsinspanning zou men in volgende jaren kunnen terugrijpen. Als om strijd wedijverden straatcomités met elkaar in vindingrijkheid: de ene erepoort nog hoger dan de andere. De illuminatie was een opbieden tegen elkaar in tientallen lampions en honderden vetpotjes. Een Oranje-comité van vooraanstaande burgers onder voorzitterschap van prof. dr. Herman Bavinck had geprobeerd de activiteiten van de straatcomités te

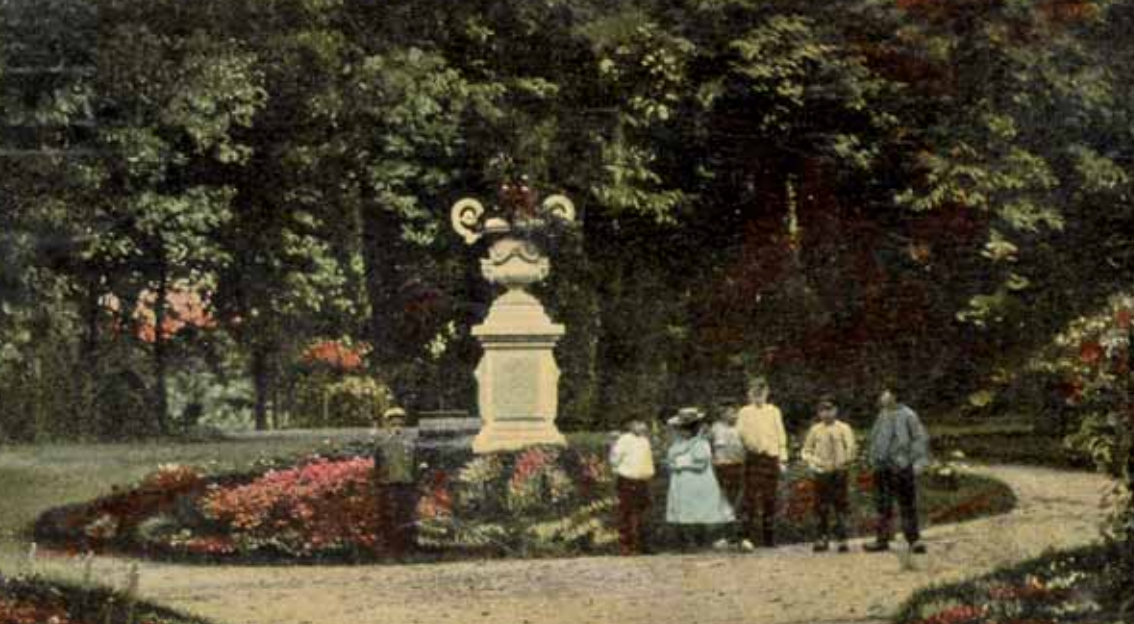
De gedenksteen werd in 1895 door de vijftienjarige koningin Wilhelmina eigenhandig ingemetseld in de nieuwbouw van de Gast- en Proveniershuizen tussen Burgwal en Boven Nieuwstraat. Bij de afbraak van het Gasthuiscomplex ten behoeve van het nieuwe Myosotis omstreeks 1970 verdween de gedenksteen in de kelder. In 1995 voor korte tijd in ere hersteld, is de gedenksteen thans als bruikleen opgenomen in de expositie van het Stedelijk Museum.

bundelen tot een geheel, maar zonder veel succes. Dat zou ook in de toekomst steeds de positie zijn van overkoepelende comités als de Oranje-Vereniging: zonder de enthousiaste handen, die de gewone man uit de mouwen stak, kwam er weinig tot stand.

1898: de Kroningsfeesten in Kampen

't Vast verbond is thans gesloten,
Tusschen Volk en Koningin.
Laat ons stil het hoofd ontblooten,
Kind'ren van één huisgezin!
Wilhelmina siert de kroon,
Gouden jonkheid stijgt ten troon.
Vastgeknoop zijn de eêlste banden.
Heil U! Wat bezwijken zal
Heil U! onze trouw staat pal!
Koningin, Koningin der Nederlanden!

*(tekst F.J. Haverkamp - muziek J.A. Scholte;
bekroond door de Ver. tot Verbetering van den Volkszang)*

Ter gelegenheid van de kroning van koningin Wilhelmina in 1898 werd de reuzenvaas aangeboden door de Vereniging ter Bevordering van het Vreemdelingenverkeer. De vaas kreeg een plek bij de Cellespoort, ongeveer waar nu de fluitspeler staat. Waar het gedenkteken gebleven is? Verzameling Bert Endedijk.

Op de morgen van 31 augustus 1898 klonk het Kroningslied uit een paar duizend kindermonden rond de muziektent op de Nieuwe Markt. Wilhelmina was 18 jaar geworden. Daarmee kwam een eind aan het alomtgewaardeerde regentschap van koningin moeder Emma. Koningin Wilhelmina werd geacht nu zelf als staatshoofd de touwtjes van de regering in handen te kunnen houden.

Zoals vaker het geval is in Kampen waren de verwachtingen van het feest aanvankelijk niet zo hoog gespannen. Bijna tot op het laatst was er in de Kamper straten van de komende feestdagen nog niet veel te merken. Alles moest - zo leek het - in de laatste paar dagen gebeuren. Maar toen was men dan ook koortsachtig aan de gang. Kampen kwam er versierd uit te zien als nooit te voren. Dat beloofde ook veel voor de avonduren als de illuminaties werden ontstoken.

De opgewektheid werd niet bepaald door het weer bevorderd. Haast massieve wolkenluchten werden door een stevige noordwester voortgedreven. Het befaamde Oranjezonnetje kon er bijna niet tussendoor komen.

Ondanks dat was het al vroeg op de koninklijke verjaardag een drukte van belang, want het leek alsof niemand de reveille wilde missen. Het was nauwelijks zes uur of na het openingsgeschetter en het Wilhelmus trok het

muziekkorps van het Instructie Bataljon de stad door. Het leek of niemand meer wakker hoefde te worden, zo druk was het op straat en achter de ramen. Achter-de-muziek-aan was toen al een traditie.

Boven op de omgang van de Nieuwe Toren hadden de blazers van het Stedelijk het moeilijk met de koraalmuziek. De straffe wind deed Psalm 68 vers 10 en andere koraalmuziek verwaaien voor de klanken de stad beneden goed en wel konden bereiken.

Bij het stadhuis ging het officieel toe. Aan de dikke zuilen bij de ingang waren de proclamaties met oranjelint vastgehecht, waarin ter ene zijde het regentschap van koningin Emma voor beëindigd werd verklaard, ter andere zijde de proclamatie van koningin Wilhelmina aangaf, dat zij de regering aanvaardde.

Nadat het carillon rond negen uur het zijne had bijgedragen aan de feestelijke stemming, werd het wat stiller in de straten, want de beierende klokken van de Bovenkerk nodigden uit tot een uur van bezinning, ieder in zijn eigen kerk. Nauwelijks was het bezinningsuur ten einde of de menigte ging achter de muziek van het Instructie Bataljon aan naar de Zandberg, waar de parade van het Instructie Bataljon en de Schutterij werd afgenomen.

Min of meer op een holletje ging het weer terug naar de stad, want tegen tweeën verlieten B en W het stadhuis, gevolgd door de gemeenteraad en genodigden, op weg naar het plantsoen bij de Cellespoort. De Vereniging tot bevordering van Vreemdelingenverkeer (V.V.) had het initiatief genomen enige gelden bijeen te zamelen om daarvan een gedenkteken in het plantsoen te plaatsen. De voorzitter van V.V., drukker-uitgever Laurens van Hulst, droeg het gedenkteken met een plechtige woordenstroom over aan de burgemeester. Een blijvend gedenkteken is het niet geworden, want vandaag de dag heeft niemand er meer weet van, met uitzondering van de verzamelaar van oude Kamper ansichten.

Vroeg in de middag vertrok van de Nieuwe Markt een optocht van bijna 250 jeugdige deelnemers aan de 'volksspelen' naar de Zandberg, onder aanvoering van de commissieleden, die aan de wedstrijden leiding zouden geven. Alle spelen vonden tegelijkertijd plaats op verschillende delen van het terrein, zodat het overall een drukte was van boegsprietlopers, tobbestekers, zaklopers, tonnetjeskruiers en blindknippende meisjes.

Het was die dag een komen en gaan langs de Nieuwe Weg. Tegen zes uur was alles weer terug in de stad. Helaas had het hoofdcomité moeten besluiten gelet op het onbetrouwbare weer de illuminatie uit te stellen tot de volgende feestdag. Die avond leek het wel alsof de hele stad zich op de Nieuwe

Markt had verzameld. In de dubbel-feestelijk verlichte muziektent concerteerde het Stedelijk Muziekcorps op de serieuze maar vooral ook op de lichte toer om het danslustige publiek te plezieren.

De tweede feestdag was het met weer en wind niet veel beter, hoogstens iets rustiger. Wie niet zo vroeg uit de veren was als de dag ervoor, werd vanaf de Nieuwe Toren door koraalmuziek gewekt.

De morgen was voor de kinderen. Alle schoolkinderen waren op de Nieuwe Markt aanwezig om onder begeleiding van het Stedelijk en zijn dirigent A.J. Gaillard te laten horen dat ze zingen konden. Een speciaal nummer op het programma was het voor deze gelegenheid geschreven Kroningslied, bekroond door de Vereniging tot verbetering van de Volkszang.

Nadat de kinderen met het Stedelijk voorop, de Broederband en de muziek van het Instructie Bataljon ertussen, een rondgang door de stad hadden gemaakt, gingen ze ieder naar hun eigen school om er te worden getrakteerd. Intussen vulde zich de Nieuwe Markt met deelnemers aan het Bloemencorso. Er waren wel tweeëndertig deelnemers plus een grote groep met versierde fietsen. De jury die de prijzen moest toekennen, had geen eenvoudige taak. Natuurlijk wilden de deelnemers het resultaat van hun bloemsierkunst graag aan de toeschouwers laten zien in een uitgebreide rondgang door de stad.

De middag was gereserveerd voor het hoogtepunt van het kroningsfeest: de grote optocht van beroepen en bedrijven. Op de Singel was plaats genoeg voor de vijfentwintig deelnemende groepen om zich op te stellen, waarna het resultaat van de al of niet met een prijs bekroonde creativiteit in een rondgang door de stad werd getoond aan hagen dicht opeengepakte toeschouwers. De stoet werd afgesloten door een groep van veertien Brunneper ruiters. Vooral de werkliedenverenigingen hadden het voor een niet gering deel gezocht in een opvallend aantal achter het hoog geheven vaandel optrekkende leden. Na alles wat de mensen twee dagen lang aan feestelijks hadden beleefd had het vuurwerk de enigszins ondankbare taak een daverend slot van het feest te laten zien en horen.

Koninginnedag 1899 - 1903

De kroningsfeesten hadden laten zien, hoe je Koninginnedag kon vieren. Het had er echter veel van weg dat van de organisatorische krachten in Kampen te veel was gevergd. Het laaiend enthousiasme om een Koninginnedag van formaat op touw te zetten doofde in de komende jaren steeds meer. In 1899 was het al augustus geworden, toen burgemeester J.D.Æ. van Blomme-

stein een ultieme poging deed de eer van de stad te redden. Hij vond enkele Kampenaren bereid om onder zijn voorzitterschap in allerijl een programma voor Koninginnedag op te zetten. Het resultaat haalde het in de verste verte niet bij de festiviteiten van het kroningsjaar, maar alles was beter dan niets. Toch was een tweetal onderdelen van het programma tamelijk origineel en eigentijds: wedstrijden op de fiets en het projecteren van lichtbeelden op de Nieuwe Markt.

Wie verwachtte dat dan in 1900 op zijn minst de eerste Koninginnedag van de nieuwe eeuw waardig zou worden gevierd, kwam teleurgesteld uit. Er was helemaal geen comité meer om iets te organiseren. Gelukkig voelde het bestuur van de ijsclub Tot Ons Genoegen zich aangesproken. Immers, TOG was van oorsprong een vereniging die feestelijkheden van een algemeen karakter organiseerde. In de praktijk hadden die feestelijkheden zich steeds meer beperkt tot de winter: schaatsen op een ijsbaan buiten de Cellespoort. Er werd met spoed een Koninginnedagprogramma opgezet, maar dan wel alleen voor de kinderen van leden: 's morgens een vliegerwedstrijd, 's middags kinderspelen op de Zandberg.

'Moge spoedig de dag van 31 Augustus een algemeene feestdag genoemd worden', verzuchtte de *Kamper Courant*.

Misschien zou het jaar 1901 een ander beeld laten zien? Op 7 februari 1901 trad Koningin Wilhelmina in het huwelijk met Prins Hendrik van Mecklenburg-Schwerin. Helaas was de winterse februarimaand niet bepaald geschikt om feest te vieren. In de Kamper straten lag nog een hoop sneeuw. De schooljeugd had vrijaf, maar er was weinig of niets te doen. Om half twaalf beierden de klokken van de Bovenkerk ten teken dat de huwelijksplechtigheid aan de gang was, maar nergens was een comité te bekennen dat iets had georganiseerd. In arren moede had de Vereniging van Kamper Veehouders maar het initiatief genomen tot een namaak huwelijksstoet: in een optocht door de stad begeleidde een flinke groep ruiters een rijtuig, waarin een namaak koninklijk bruidspaar was gezeten.

De arme kant van Kampen had nog het meeste plezier van het koninklijke huwelijk. De Spijskokerij Liefdadigheid spijsde de armen door het uitdelen van 2.450 porties spek en bonen. Het Burgerlijk Armbestuur verstrekke op zijn beurt aan de armen van alle gezindten bonnen, waarvoor ze spek en bonen konden 'kopen'.

Ook op Koninginnedag 1901 was het armoe troef. Er was geen comité dat een programma bood. Op de Zandberg was de gebruikelijke parade, in de Bovenkerk het gebruikelijke orgelconcert, 's avonds speelde zoals gebruike-

lijk het Stedelijk op de Nieuwe Markt en in de Buiten-Sociëteit was een café-chantant. Dat was alles.

In 1902 viel Koninginnedag op zondag. Stiller dan stil kon het die dag nauwelijks zijn in Kampen. Zelfs was er geen orgelconcert in de Bovenkerk. De stilte van de zondag werd wellicht enigszins gecompenseerd door het rumoer op de maandagavond, toen het personeel van Berk driehonderd man en vrouw sterk de oudste firmant J. Berk een serenade kwam brengen. Het had de koningin behaagd directeur Berk tot ridder in de orde van Oranje-Nassau te benoemen.

Toen Koninginnedag 1903 voorbij was, merkte de *Kamper Courant* op: 'De heuglijke dag, waarop onze dierbare Koningin verjaarde, is ook in onze gemeente niet geheel ongemerkt voorbijgegaan.' Dat was mild uitgedrukt. Afgezien van de vaste programmapunten van reveille, parade en concerten op de Nieuwe Markt en in de Buiten-Sociëteit, was er die dag niets te doen. Zelfs bleven de deuren van de Bovenkerk gesloten: geen traditioneel orgelconcert door organist Proper. Gelukkig maakte het fraaie zomerweer nog wat goed. Het lokte veel mensen naar de Zandberg om er de parade van het Instructie Bataljon en de Schutterij gade te slaan.

Koninginnedag 1904: nieuw enthousiasme en een nieuwe organisatie

In de voorzomer van 1904 trad opeens een verrassende energie aan de dag om de malaise rond Koninginnedag te doorbreken. Waarschijnlijk had zich ongenoegen opgekropt over de schamele Koninginnedagen van voorgaande jaren.

De Vereeniging tot Bevordering van Vreemdelingenverkeer en de schaatsclub Tot Ons Genoegen schoven aan tafel om te bezien hoe er voor de komende Koninginnedag een goed programma kon worden opgezet. De V.V. was gefocust op alles wat Kampen onder de aandacht van de rest van Nederland kon brengen. TOG had met het organiseren van Koninginnedagfeestelijkheden voor de eigen leden enige ervaring opgedaan. Besloten werd een commissie in het leven te roepen, speciaal voor Koninginnedag, maar eventueel ook voor andere nationale feestelijke gebeurtenissen. De naam van de commissie was een pretentieuze mond vol: Centrale Commissie voor de Nationale Feesten. Burgemeester Van Blommestein werd erevoorzitter, de werkelijke leiding kwam in handen van Jules van Hasselt, vrijzinnig-liberaal raadslid in Kampen, tevens burgemeester van Kamperveen, Zalk en Veecaten. Hoewel de commissie inclusief de subcommissies uit vierentwintig leden bestond, waren de leden in hoofdzaak vooraanstaande Kamper burgers. De gewone

Centrale Commissie ter feestelijke herdenking van den jaardag van H. M. de Koningin.

Deze Commissie, samengesteld uit vertegenwoordigers van verschillende corporatiën te Kampen, noodigt de burgerij uit om van hare instemming en medewerking voor dat Nationale feest te doen blijken, door het verleenen van ruimen geldelijken steun, wanneer binnen eenige dagen daartoe eene intekenlijst zal worden aangeboden.

Kampen, waar het Militair element zoo aanzienlijk is vertegenwoordigd, baten brengende aan de gemeenschap op verschillend gebied, herdenke **31 Augustus**

Kampen waardig.

Het ontwerp feestprogramma luidt :

- a. Reveille.
 - b. Schoolfeest op den Zandberg, onthaal- en optocht.
 - c. Vliegertentoonstelling en wedstrijd met bekroning.
 - d. Bloemencorso van Auto's, Fietsen en Sportwagens.
 - e. Etalage-wedstrijd met bekroning.
 - f. Gymnastiekuitvoering en Volksspelen op den Zandberg.
 - g. Verlichting en optocht van vaartuigen op de rivier.
 - h. Lichtbeelden op de Nieuwe Markt.
 - i. Volksconcert op de Nieuwe Markt en Concert in de Buiten-Societeit.
- De feestdag zal op den vóóravond (**Dinsdag 30 Augustus**) worden ingewijd met een **Kunstavond** in de Geheerzaal en in de groote zaal der Buiten-Societeit.

Namens de Centrale Commissie voornoemd :

JULES VAN HASSELT, Voorzitter. H. J. VAN DER DUSSEN, Penningm.
H. T. VAN IJSSELDIJK, Vice-Voorzitter. J. A. H. ABELEVEN, Adviseerend lid.
C. J. KOOMAN, Secretaris.

De Centrale Commissie voor de Nationale Feesten, voorloper van de Oranjevereniging, presenteert in 1904 haar Koninginnedagprogramma.

man kwam er (nog) niet aan te pas. De commissie was vol goede voorneemens: van nu af aan zou de organisatie van Koninginnedag degelijk en weloverwogen ter hand worden genomen. Bij de voorbereidingen voor Koninginnedag was men in de voorbije jaren veel te laat begonnen met het organiseren van de feestelijkheden. Bovendien had het aan de nodige coördinatie ontbroken. Die fouten wilde de nieuwe Centrale Commissie voor de Nationale Feesten niet maken. Begin juli al presenteerde de commissie in een grote advertentie een compleet Koninginnedagprogramma. Tegelijk werd iedereen opgeroepen royaal bij te dragen wanneer de lijsten en collectebussen langs kwamen. De Centrale Commissie begreep maar al te goed dat veel mensen pas bereid waren te geven wanneer er een concreet en veelbelovend programma op tafel lag.

Het programma was een waagstuk, want voor het welslagen was de commis-

sie sterk afhankelijk van het enthousiasme van een flink aantal deelnemers. Vooral de etalagewedstrijd was in dit opzicht een riskant onderdeel en hetzelfde gold ook voor het bloemencorso. Het zou bij veel deelnemers wel weer op de laatste dagen aankomen.

Een waagstuk was ook de 'Kunstavond', een bonte avond waar tal van groepen aan zouden deelnemen. Het was goed dat bij de organisatie creatieve militairen waren betrokken. Zij immers verstonden de kunst van nauwgezet organiseren. Zij kenden de weg in de kazerne en binnen de militaire organisatie. Bovendien had de ervaring hun geleerd wat een gemiddeld publiek wist te waarderen.

Het risico dat de Centrale Commissie voor de Nationale Feesten zich aan het programma voor Koninginnedag zou vertillen was bepaald niet denkbeeldig. Bovendien was er concurrentie te duchten: in de zomer van 1904 zou generaal J.B. van Heutsz, de pacificator van Atjeh, Kampen en het Instructie Bataljon met een bezoek vereren. Voor deze gelegenheid was een comité uit de burgerij gevormd, dat de generaal een soort nationaal huldeblijk wilde aanbieden. Daar moest ook geld voor op tafel komen. Zou het ene initiatief het andere niet in de wielen rijden? Het liep gelukkig goed af. Soms ook kan juist het ene initiatief het andere versterken. Kampen kon zich met ere laten zien en heel Nederland mocht weten dat men in Kampen niet voor een kleintje vervaard was!

Koninginnedag 1904 werd een groot succes. Bij geen van de onderdelen ging het mis. De grote etalagewedstrijd had een uitstralend effect: ook de winkeliers die niet direct aan de wedstrijd deelnamen hadden toch hun best gedaan goed voor de dag te komen. Dat een goed georganiseerd feest enthousiast maakt bleek bijvoorbeeld uit het initiatief van iemand die op zijn kosten de bewoners van het hervormde Bestedelingenhuis aan de Ebbingestraat in een aantal open rijtuigen een rijtoer door de stad liet maken, met aansluitend een bezoek aan de 'volksspelen' op de Zandberg, waar ze ook nog eens getrakteerd werden.

In jaren had de *Kamper Courant* niet zo veel te verslaan en te becommentariëren gehad. De krant (4 september 1904) vertolkte waarschijnlijk de stem des volks met het afsluitend commentaar: 'En zoo behoort dan de jongste Koninginnedag weder tot het verleden, de eerste die hier ter stede op meer dan gewone wijze werd gevierd. Moge de Commissie van organisatie hierin aanleiding vinden om met hare gewaardeerde bemoeiingen voort te gaan, opdat we volgende jaren zoo mogelijk met nog meer luister kunnen feestvieren!'

Koninginnedag 1905: 'En wat waren er een vlaggen! De Oudestraat scheen één vlag al vlag!'

Al in de *Kamper Courant* van 13 juli 1905 had de Centrale Commissie voor de Nationale Feesten zich bij het Kamper publiek gemeld met een aankondiging van de feestelijkheden op Koninginnedag. Natuurlijk was die vroegtijdige aankondiging ook bedoeld om tot financiële medewerking op te roepen. Kamper dames (!), zo deelde de Centrale Commissie mee, hadden zich bereid verklaard intekenlijsten aan de ingezetenen aan te bieden.

Koninginnedag in de gemeenteraad

De Centrale Commissie voor de Nationale Feesten had zich voorgenomen meer voor de kinderen te organiseren dan het jaar ervoor. Om over een royaler budget te kunnen beschikken stuurde de Commissie een 'adres' aan de gemeenteraad met een verzoek om een subsidie van maar liefst duizend gulden. Wie veel vraagt, krijgt misschien precies dat wat hij nodig heeft, zal de Commissie gedacht hebben. Als alternatief voor de subsidie werd voorgesteld dat de gemeente de kosten op zich zou nemen van een vuurwerk, of anders ten minste zou zorgen voor de illuminatie van de portieken van de stadsbrug. Helaas, Burgemeester en Wethouders stelden de raad voor het verzoek af te wijzen. Zij wilden niet verder gaan dan de toezegging dat de muzikant op de Nieuwe Markt tijdens het concert op de avond van Koninginnedag met vetpotjes zou worden geïllumineerd.

In de raadsvergadering van 15 augustus ontstond enige discussie tussen de enkele voorstanders van een Koninginnedagsubsidie en de meerderheid die niet van een gemeentelijke bijdrage wilde weten. De tegenstanders stelden dat de burgerij feestelijkheden principieel zelf moest betalen. Raadslid Jules van Hasselt - voorzitter van de Centrale Commissie - pleitte tevergeefs voor een gemeentelijke bijdrage van 350 gulden: 'Me dunkt de gemeente mag wel iets doen voor het algemeen.'

Waarnemend raadsvoorzitter wethouder H. Kanis maande tot voorzichtigheid: 'Het geldt hier een gewone verjaardag van H.M. de Koningin. En hoewel wij natuurlijk dien dag allen met vreugde tegemoet zien, is het toch geen bijzondere dag. Door het toestaan van subsidie voor de 31ste Augustus, scheppen we een antecedent voor 't vervolg. Wij kunnen dan niet anders voor 't vervolg en zullen voor elke verjaardag subsidie moeten geven.'

Het voorstel van Jules van Hasselt sneuvelde met vier voor en elf tegen. De tegenstemmers vonden het kennelijk niet nodig de organisatoren van Koninginnedag een hart onder de riem te steken. De discussie over de ver-

jaardag van het staatshoofd maakte al met al geen verheffende indruk.

De Centrale Commissie voor de Nationale Feesten liet zich door het afwijzen van een gemeentelijke subsidie niet uit het veld slaan. Ze zou laten zien waartoe Kamper burgers op eigen kracht in staat waren.

De subcommissie voor de 'Kunstavonden', onder leiding van de buitengewoon creatieve luitenant J.A.H. Abeleven, durfde het aan in de Gehoorzaal twee Kunstavonden, dat wil zeggen bonte avonden, aan de vooravond van Koninginnedag te vullen met een gevarieerd programma van behoorlijk niveau. De toegangsprijs van een gulden was niet mis, maar wie dat niet kon betalen, mocht voor een kwartje de generale repetitie bijwonen.

Helaas moest de subcommissie voor het bloemencorso, onder leiding van de gepensioneerde kapitein H.T. van Ijsseldijk, via een advertentie bekend maken, dat het bloemencorso bij gebrek aan deelname niet kon doorgaan. Daarmee was veel voorbereidend werk voor niets geweest.

De Centrale Commissie wilde het goede voornemen waarmaken, dat Koninginnedag in het bijzonder voor de jeugd een feestdag zou zijn. Daarom was een vliegerwedstrijd uitgeschreven, met succes. In de morgen verzamelden zich een paar honderd jongelui om het product van hun vindingrijkheid in de tuin van de Buiten-Sociëteit door een jury te laten beoordelen. Toen de presentatie achter rug was, ging het in optocht naar de Grafhorsterdijk, waar de vliegers moesten worden opgelaten.

'Daar ontstond een alleraardigst tooneel van drukke bedrijvigheid. Wat 'n woede als zoo'n koppige vlieger de lucht niet in wou, wat 'n getob als de staart eerst te zwaar, later weer te licht bleek, maar ook wat 'n triomf wanneer de Amsterdammer of de punter de lucht in sprong dat het een lust was om te zien. Ongelukken en ongelukjes bij de vleet. Zoo zagen we er een, die prachtig naar boven schoot, door onbekende oorzaak plotseling bijna den heelen staart verliezen en woest om en omslaande zijn kop diep in een weiland steken. Een ander, de hoogste in den zwerm, ging er plotseling van door: het touw was geknapt. Maar 't zieligst was toen drie geduchte mededingers door een kanjer van een collega mee naar beneden getrokken werden. De jury had het druk om door ernstige driehoeksmeting de hoogte van den vlieger te bepalen, terwijl bovendien nog gelet moest worden op zooveel anders.' Aldus de levendige beschrijving in de *Kamper Courant* van 1905.

Tegen de avond kregen de schoolmeesters en juffen het druk met het verzamelen van de schoolgaande jeugd voor een lampionoptocht, mogelijk de eerste in Kampen. De lampionoptocht, meende de *Kamper Courant* (3-9-1905), was 'een werkelijk heel gelukkig gedeelte van den dag, waarvan groot en

klein genoten hebben, de grooten door het schouwspel dat de stoet vooral in de Oudestraat en bij het omgaan van de Bovenkerk opleverde, terwijl den kleinen hun plezier was aan te zien in de opgewektheid waarmee gemarkeerd en gezongen werd en de lampions zoo hoog mogelijk werden gedragen. Aan het eind waren ze natuurlijk vrijwel uitgedoofd.'

Koninginnedag werd besloten met een lichtbeeldenvertoning op de Nieuwe Markt. De gemeente had - toch nog - gezorgd voor een bescheiden illuminatie van de Plantage. In de Buiten-Sociëteit trad tot besluit van de dag een variétégezelschap op met onder andere 'excentrische en acrobatische rol-schoenrijders'. Kampen had een gevarieerde Koninginnedag achter de rug. De 25ste verjaardag van koningin Wilhelmina was bepaald niet onopgemerkt voorbijgegaan.

Koninginnedag 1906

Op Koninginnedag 1906 ontbraken de kinderzang en de lampionoptocht. Wel stond vanwege het succes van vorig jaar ook dit keer een vliegerwedstrijd op het programma. In de Buiten-Sociëteit werden meer dan tweehonderd vliegers aan de jury gepresenteerd. Sommigen probeerden de show te stelen door fantasierijke producten, waarvan het zeer de vraag was of ze ooit het luchtruim zouden willen kiezen. Helaas, het bewijs voor de luchtwaardigheid van de vliegers kon niet worden geleverd. Tevergeefs trok de stoet naar het oplaatpunt aan de Grafhorsterdijk. Hadden op een vorige Koninginnedag plotselinge stortbuien de vliegers geruïneerd, nu gingen de vliegers niet op als gevolg van een volstrekt gebrek aan wind. Tot teleurstelling van menig luchtruimpionier kon de jury slechts prijzen toekennen voor de mooiste vliegers.

Op de IJssel werd intussen - iets nieuws op het programma - een roeiwedstrijd gehouden, die zoveel bekijks trok, dat de politie vreesde voor de leuning van de brug. 's Middag was de punterzeilwedstrijd helaas niet het spektakel dat de organisatoren voor ogen had gestaan. De wind liet het afweten.

De met bloembakken en vlaggen versierde Nieuwe Markt was het toneel van fietswedstrijden. De jury had het gemakkelijk bij het toekennen van de prijs voor de mooist versierde fiets. Daar was er namelijk maar eentje van. De jeugd bleek meer geïnteresseerd in het behendig fietsen: uiterst langzaam rijden, ringsteken en hindernis rijden. Muzikaal was er die Koninginnedag voor elk wat wils. Organist Proper trok meer aandachtige toehoorders naar de Bovenkerk dan ooit. Men meende er wel meer dan duizend te tellen.

In de avond van Koninginnedag was Kampen als het ware een feest-ellips met twee brandpunten. In de Buiten-Sociëteit speelde het muziekcors van het Instructie Bataljon en op de Nieuwe Markt het Stedelijk Muziekcors. Wie van echt stijlvol dansen hield, begaf zich naar de Buiten-Sociëteit. Wie meer gecharmeerd was van het losse dansen en hossen en wie de polonaise beslist niet wilde missen, vond op de Nieuwe Markt het hoogtepunt van Koninginnedag.

Koninginnedag 1907

Het jaar 1907 liet zien dat bij het organiseren van Koninginnedag de continuïteit op een gegeven moment weer een probleem werd. Op de vergadering van de Centrale Commissie voor de Nationale Feesten, waar het programma voor de komende 31ste augustus moest worden ontworpen, kwamen er van de 35 leden maar vijf opdagen. Bij zo weinig medewerking gooide het bestuur de handdoek in de ring. Intussen was het wel al half

Koninginne-feesten.

**Kinderspelen op den Zandberg,
den 31^{en} Augustus, 's middags te 2 uur**

I. Voor jongens van 10—13 jaar.

- a. Hindernis-loopen met kniekers.
- b. Kruien met hindernissen.
- c. Geblinddoekt knuppelslaan.
- d. Turf rapen.

II Voor meisjes van 10—13 jaar.

- a. Blind-knippen.
- b. Wedstrijd in 't ballen met 3 ballen.
- c. Hindernis-loopen met een ei.

Zieh **aan te melden** in de zaal van den heer **LANGFELD (Buiten-Nieuwstraat), Woensdagavond van 7—9 uur.**

De Commissie :

A. NEIJMEIJER, Voorz.
J. v. d. HOEVEN, Secr.

Koninginnefeesten.

De Commissie uit de arbeiders, die zich gevormd heeft tot het organiseeren van **KINDERFEESTEN** op **31 Aug. a.s.**, deelt mede, dat binnen enkele dagen **LIJSTEN** zullen aangeboden worden tot het **inzamelen van gelden** voor genoemd doel.

Aanbeveling is zeker overbodig.

De Commissie :

A. NIEMEIJER, Voorz.
J. v. d. HOEVEN, Secr.

Twee advertenties uit de *Kamper Courant* van 15 en 25 augustus 1907. Toen de Centrale Commissie voor de Nationale Feesten het liet afweten, nam 'een comité van arbeiders' het initiatief voor kinderfeesten op Koninginnedag. Dit initiatief betekende een 'democratisering' van de organisatie van Koninginnedag-activiteiten. De heer A. Neijmeijer was ongeveer de enige Brunneper in het bestuur van de Oranjevereniging. Ondanks de oprichting van de Brunneper Oranje Vereniging (1923) bleef Neijmeijer de Kamper Oranjevereniging trouw.

augustus geworden. Zou er dan geen Koninginnedag gevierd worden? Het moest toch mogelijk zijn tenminste iets voor de kinderen te organiseren! Een tiental gewone mensen – ‘een commissie uit de - georganiseerde! - arbeiders’ zei men van zichzelf – raapte het gevallen estafettestokje op. Naar de in die dagen gebruikelijke methode werd met lijsten rondgegaan en geld ingezameld. Vrijmoedig aankloppen bij de Gemeente leverde zowaar een toezegging van 250 gulden op.

Het spontane initiatief had wonderwel succes. Er werd een programma opgesteld waarbij de kinderen flink aan hun trekken kwamen. Het Koninginnedag-programma zag er helemaal niet uit alsof het in alle haast in elkaar was gezet, want de commissie kon gebruik maken van de in de loop der jaren opgedane ervaring. Hoofdpunten van het programma waren op de morgen van Koninginnedag de kinderzang en 's middags spelletjes voor kinderen op de Zandberg: tobbesteken, boegsprietlopen, mastklimmen, zaklopen, wedloop met hindernissen. Dat alles opgeluisterd door de muziek van het Stedelijk.

Koninginnedag 1908

Hoe het precies gegaan is weten we niet, maar de mannen die met hun ‘comité van arbeiders’ Koninginnedag-1907 hadden gered, gingen in 1908 verder onder de vertrouwde naam Centrale Commissie voor de Nationale Feesten. Kennelijk hadden bestuursleden van de Centrale Commissie plaats gemaakt. Gewone Kampenaren hadden laten zien dat zij net zo goed in staat waren Koninginnedag te organiseren als vooraanstaande Kampenaren. Onder de advertenties van de vernieuwde Centrale Commissie stonden de namen van hen die we straks als bestuurslid van de Oranje-Vereniging tegen zullen komen, onder meer F.C.E. Kale en A. Neijmeijer.

Koninginnedag 1908 begon met donder en bliksem en kletterende regenbuien tegen de ramen. Toen echter het programma van start moest gaan dreven de donderwolken oostwaarts en brak het legendarische oranjezonnetje door. Het werd een mooie dag.

In grote trekken was het programma van Koninginnedag 1908 gelijk aan dat van het vorige jaar. Nadat de reveille de stemming erin had gebracht, verzamelden zich zo'n 3000 schoolkinderen, ordelijk gehouden door hun meesters en juffen, op de Nieuwe Markt voor de kinderzang. Het onthaal van de kinderen na afloop op hun eigen school verslond driekwart, ongeveer 600 gulden, van het beschikbare budget van de commissie, zodat er maar weinig over was voor de volksspelen die 's middags op de Zandberg

plaatsvonden. Het was die middag een gezellig komen en gaan langs de Nieuwe Weg. In de namiddag was het toch weer knap vol in de Bovenkerk, waar het orgel dit keer werd bespeeld door D.J. Proper, die het van zijn vader had geleerd. Volgens bijna vaste traditie werd Koninginnedag besloten met het concert van het Stedelijk muziekcorps onder dirigent Chris Hengeveld, terwijl over de brug in de Buiten-Sociëteit de soiree en het bal muzikaal gedragen werden door de stafmuziek van het Instructie Bataljon. De leden van de sociëteit hadden vrije toegang met hun vrouw en inwonende ongehuwde dochters. Ook de zonen en pupillen onder de 16 jaar mochten er gratis in. Wie geen lid was en toch het feest wilde meevieren, kon voor een kwartje een entreekaartje kopen.

1909: 'Een kloek initiatief'

30 april 1909: Prinses Juliana geboren; 31 augustus 1909: Koningin Wilhelmina viert haar 29ste verjaardag; 24 november 1909: Oprichting van een Oranje-Vereniging in Kampen.

De volgorde van de data lijkt erop te duiden dat de oprichting van de Oranje-Vereniging een beetje als mosterd na de maaltijd kwam. Immers, het zou toch meer voor de hand gelegen hebben een Oranje-Vereniging op te richten voorafgaande aan de heuglijke gebeurtenissen van het jaar 1909. En zo ging het ook in werkelijkheid: in het voorjaar van 1909 werd de grondslag gelegd voor de oprichting van de Oranje-Vereniging in het najaar.

Begin maart 1909 nam de Vereeniging tot Bevordering van Vreemdelingenverkeer het initiatief om aanstaande Oranje-festiviteiten in goede banen te leiden. Uitnodigingen werden verstuurd aan een vijftigtal grote en kleine maatschappelijke organisaties in Kampen om op 24 maart naar de Stadsgehoorzaal te komen voor overleg over een 'vreugdebetooging', die plaats moest vinden, zodra de lang verwachte Oranjetelg zou zijn geboren. De vergadering stond onder leiding van de voorzitter van de Vereeniging tot Bevordering van Vreemdelingenverkeer sigarenfabrikant J.M.C. Uitenhage de Mist. Het initiatief van de V.V. kon rekenen op algemene instemming. Van de vijftig uitgenodigde verenigingen waren er vijfendertig aanwezig, vertegenwoordigd door meer dan zestig bestuursleden.

Ter vergadering werd een regelingscommissie gevormd, waarin ook vertegenwoordigers van de arbeidersorganisaties een plaats kregen. Daarmee werd als het ware de emancipatie van de gewone Kamper burgers en arbeiders bevestigd.

Om bij de vorming van een werkcomité snel spijkers met koppen te kunnen

slaan werd het voorstel van voorzitter Uitenhage de Mist aangenomen dat hij een negental aanwezigen zou vragen in het comité plaats te nemen als een soort afschaduwing van de georganiseerde Kamper burgerij. Het waren: P. Cramer van Tot Ons Genoegen, L.M. Verhorst van Patrimonium, J.W. Slightenhorst van de Vrijzinnige Arbeidersbond, G. Evers namens de timmerlieden van Sint Joseph, J.H.R. Tiel van de Bond van Oud-Onderofficieren, F.H. Ebbink van Minerva, de culturele vereniging van de Hoofdcursus, en A. de Lucht als vertegenwoordiger van het Instructie Bataljon. Aan deze comitéleden werden toegevoegd als voorzitter en secretaris J.M.C. Uitenhage de Mist en J.H. Kok, respectievelijk voorzitter en secretaris van de Vereeniging tot Bevordering van Vreemdelingenverkeer. Organiseren was duidelijk een mannenzaak. Dames, laat staan gewone vrouwen, werden niet gevraagd voor een plaatsje in het comité, zelfs niet nu het ging om de geboorte van een Oranjenakomeling. Bij acclamatie werd burgemeester mr. J.D.Æ. van Blommestein tot erevoorzitter benoemd. Ereleden werden luitenant-kolonel F.H.W.H. Spieringhs, directeur van de Hoofdcursus, en kolonel R.H. Luber, commandant van het Instructie Bataljon.

Met voortvarendheid werd een programma opgesteld, want als de nieuwe Oranjetelg het levenslicht zou zien moest het draaiboek klaarliggen en kon het programma als vanzelf worden afgewerkt. Op 1 april werd het feestprogramma gepubliceerd. Tegelijk deed het organiserende comité een beroep op de burgers om de circulerende intekenlijsten met milde hand te bedenken: hoe meer geld er binnenkwam, des te royaler de verrassing voor de kinderen, des te milder de uitdeling aan de armen, des te luisterrijker de fakkeltocht.

30 april 1909: 'Dag van algemeen en warm enthousiasme, van volksverbroedering en nationaal vreugdebetoon'

En toen was het zover, op de morgen van vrijdag 30 april. Om 8 uur kwam de tijding dat een prinsesje was geboren, juist toen de kinderen naar school gingen. Het bericht ontketende een uitbundig rumoer in de straten. Overal zag je oranje en de vlaggen gingen uit. Maar toen om 9 uur de vlaggen nog niet van de officiële gebouwen wapperden, ging het gerucht als een lopend vuurtje rond dat de toestand van de koningin hoogst ernstig was. De uitgelaten stemming dreigde om te slaan in het tegendeel.

'Inmiddels stroomden de mensen samen op de Oudestraat en vooral in de buurt van het Stadhuis, waar een dichte menigte in zwijgende spanning het oog steeds bleef gericht houden op het naakte dak. Daar opeens bij de

deur van het Stadhuis en als één gedachte zich voortplantend door de rijen breekt los een machtig gedruisch, een jubel zoo geweldig, zoo opwellend uit het diepst van het gemoed, dat velen het hoofd buigen om iets weg te slikken, dat opwelt in de keel, of snel de hand naar de oogen brengen, waarin een verdachte glinstering parelt. Want men heeft reeds begrepen: dat gejuich moet iets goeds beduiden, moet beteekenen het wegnemen van het booze, het zwarte, het dreigende dat een sluier, een droeven sluier scheen te zullen werpen over wat zoo blij begonnen was. En zoo was het! Goddank, nadere berichten hadden het misverstand, door een particulier bericht veroorzaakt, in gunstigen zin opgeheven: ons draadbericht bleek juist. En toen nu ook op het Stadhuis het dundoek verscheen en statig zich ontplooid, hernieuwde zich de jubel telkens en telkens weer, of het geen einde scheen te zullen nemen. De feestdag was begonnen!' (*Kamper Courant* 2-5-1909)

De klokken van de Bovenkerk lieten zich horen en het carillon van de Nieuwe Toren tinkelde er lustig op los. De straten vulden zich met mensen, de muziekcorpsen hadden weinig moeite een uitgelaten stemming erin te brengen.

In de middag verzamelden de hervormden zich in de Bovenkerk, de gereformeerden in de Burgwalkerk, terwijl vermoedelijk de overige gezindten zich daartussen mengden. De Israëlitische gemeente betuigde haar dankbaarheid op zaterdag in de synagoge, katholiek Kampen op zondag in de Buitenkerk.

In de avond van die 30ste april zette zich bij de Buiten-Sociëteit een door fakels verlichte stoet in beweging, begeleid door de muziek van het Stedelijk, de Broederband en het Instructie Bataljon. Praktisch alle verenigingen namen deel aan de optocht, het vaandel hoog geheven. Na een omweg door de stad arriveerde de stoet bij het stadhuis, waar de burgemeester de vertegenwoordigers naar binnen leidde. De *Kamper Courant* vertelt:

‘Toen daar nu de wijde kring zich geschaard had - aan de eene zijde de burgemeester in ambtsgewaad, omgeven door wethouders, secretaris, raadsleden en militaire commandanten, ertegenover de vertegenwoordigers van bijna al wat onze stad aan vereenigingen en corporaties telt, met in het midden het Comitébestuur, en terwijl van buiten het feestgedruisch opschalde uit de opeengepakte menigte - nam de voorzitter van het Comité, de heer Uitenhage de Mist het woord en sprak ongeveer als volgt: "Mijnheer de Burgemeester! Als voorzitter der feestcommissie rust op mij de aangename en eervolle taak tegenover U, vertegenwoordiger van onze Koningin, uiting te geven aan het gevoel van innige vreugde, hetwelk ons bezielde bij het vernemen van de tijding, dat er een troonopvolgster is geboren. Die tijding

vervult ons met hartelijke blijdschap niet alleen voor het Nederlandsche volk, dat hiermee een zijner liefste wenschen in vervulling ziet treden, maar ook voor H.M. de Koningin zelve, voor Z.K.H. den Prins en H.M. de Koningin-Grootmoeder. Moge het teere spruitje aan den Oranjeboom voo spoedig groeien en zich ontwikkelen tot een krachtige loot! Mag ik thans, Mijnheer de Burgemeester, namens de gansche burgerij van Kampen, welke ge hier vertegenwoordigd ziet in de voorzitters van nagenoeg al de bestaande corporaties, U een adres van gelukwensch overhandigen, met het verzoek dit langs telegrafischen weg aan H.M. de Koningin aan te bieden? U persoonlijk brengen wij onzen hartelijken dank voor den ondervonden steun en tevens voor de plechtige wijze, waarop U ons hier hebt willen ontvangen. Ten slotte noodig ik U en alle aanwezigen uit een driewerf Hoera! aan te heffen ter eere onzer geliefde Koningin - Leve de Koningin! Hoera!” Uit volle borst stemden allen met den juichkreet in.’ (*Kamper Courant* 2-5-1909) De geboortedag van prinses Juliana vond zijn besluit op de Nieuwe Markt, waar het Stedelijk concerteerde, terwijl de Kamper hoogwaardigheidsbekleders en het feestcomité vanuit de Gehoorzaal gelukwenstelegammen verzonden aan Hare Majesteit de Koningin, aan prins Hendrik en aan grootmoeder Emma.

Enkele dagen later deed de feestcommissie in de *Kamper Courant* van 9 mei 1909 verantwoording van haar financieel beleid:

‘Op een tweetal lijsten werd door de burgerij f 418,87 ingetekend, terwijl uit de kas van enkele verenigingen f 111.- werd ontvangen, zodat de totaalontvangsten f 529.87 bedroegen. De traktatie van de 3975 schoolkinderen betekende een uitgave van f 264.97; voor de uitdeling aan ongeveer 350 behoeftigen in onze gemeente f 20.- besteed, terwijl voor de kosten van het avondfeest noodig bleek de som van f 207.84. Er waren tal van kleinere uitgaven, waaronder een kleine verrassing voor de zieken van het Ziekenhuis, tot een bedrag van f 73.89. Totaaluitgaven f 746.70. Er was dus een nadelig saldo van f 216.83, waarvan men hoopte, dat de gemeente dit voor haar rekening wilde nemen.’

Op zaterdag 10 mei werden de Kamper feestelijkheden besloten met een door een scholierencomité spontaan georganiseerde lampiontocht. Een grote schare jongeren trok als een uitgelaten polonaisestoet door de stad. In de Buiten-Sociëteit werd het feest tot in de late zaterdagavond voortgezet met uitbundige vrolijkheid, zich uitend in het opvoeren van allerlei zang- en toneelspel. De commissie van toezicht van het Gereformeerd Gymnasium, vrezend dat de uitbarsting van jongerenjool de gereformeerde grenzen van

het betamelijke zou overschrijden, verbood de leerlingen van het Gereformeerd Gymnasium deel te nemen aan het feest. Wie toch had meegedaan aan het feest, werd achteraf gestraft met drie dagen ontzegging van de lessen. Zo'n straf zul je krijgen! De gereformeerden stonden er in elk geval weer gekleurd op!

Koninginnedag 1909

De Commissie voor de Koninginnefeesten - de wat pretentieuze naam Centrale Commissie voor de Nationale Feesten was kennelijk uit de gratie - stond nu onder voorzitterschap van J.W. Sligtenhorst, de voorman van de Vrijzinnige Arbeidersbond. Schoolmeester Frans Kale deed het secretariewerk. De commissie moest deze 31ste augustus laten zien dat ze zich door de dwarse weersomstandigheden niet uit het veld liet slaan. Eenvoudig was dat niet, want zowel de gondelvaart als het vuurwerk moesten vanwege het slechte weer tot nader gelegenheid worden uitgesteld. Overigens, ook de gebruikelijke militaire parade op de Zandberg werd uitgesteld en dat wil wat zeggen over de weersgesteldheid. In de loop van de morgen ging de vliegerwedstrijd in regen en wind ten onder. Vliegeraars en toeschouwers hadden zich na de presentatie in de Buiten-Sociëteit naar de Grafhorsterdijk begeven om de luchtwaardigheid van de knutselwerken te testen, toen onzomerse regenvlagen de menigte dwongen in allerijl terug te keren naar de beschutting van de Buiten-Sociëteit.

In de middag waren de volksspelen op de Nieuwe Markt, ondanks de weerkerende regenvlagen, een succes. Kennelijk werd in die dagen aan de behendigheidswedstrijden alleen door jongens deelgenomen. Voor de meisjes was er een wedstrijd in blindknippen. Overigens leek ook vliegeren typisch een jongensbezigheid. In de morgen hadden meisjes hun mooiste pop kunnen showen, terwijl in de middag de jongens een prijs konden verwerven voor de mooiste of meest indrukwekkende hoed. Van meisjeshoeden was in dit verband geen sprake. Best mogelijk overigens dat niemand in die dagen aanstoot nam aan het in onze ogen overdreven sekseonderscheid.

Ook het avondconcert van het Stedelijk Muziekcorps op de Nieuwe Markt had onder de onbeheerste elementen te lijden. Menige 'Keulse aak met zure appelen' noodzaakte de drommen toeschouwers en toehoorders hun toevlucht te zoeken in de omringende etablissementen. De lampionverlichting, die de Nieuwe Markt omzoomde, en de vetpotjes van de muziektent haalden maar net het einde van Koninginnedag.

24 november 1909: oprichting van de Oranje-Vereniging

‘De jonge vereniging een hartelijk welkom toeroepende, bevelen wij haar warm aan in aller sympathie, waarbij wij tevens de hoop uitspreken, dat die sympathie zich op klinkende wijze zal weten uit te drukken.’ (*Kamper Courant* 27-11-1909)

In de foyer van de Geheerzaal was op woensdagavond 24 november een vrij groot gezelschap bijeen met het doel nu echt te komen tot de oprichting van een permanente Oranje-Vereniging. Het overgrote deel van de aanwezigen had ook in het voorjaar meegedaan aan de voorbereidingen van de feestelijkheden bij de geboorte van prinses Juliana.

Van de kant van de Vereeniging tot Bevordering van Vreemdelingenverkeer waren er de heren J.M.C. Uitenhage de Mist en J.H. Kok. De werkliedenverenigingen vonden hun vertegenwoordigers in J.W. Sligtenhorst, voorzitter van den Vrijzinnige Arbeidersbond, G. Evers, voorzitter van de St. Joseph-vereeniging. De voorzitter van de Christelijke Nationale Werkmansbond B. Hulsman en de voorzitter van Patrimonium L.M. Verhorst hadden bericht van verhindering gezonden, maar sloten in de volgende ronde aan. Tot Ons Genoegen werd vertegenwoordigd door P. Cramer en G. Morhée, de middenstand door de joodse S. van Genderingen en de katholieke G.H. Keijzer, het onderwijs door prof. dr. A.G. Honig en F.C.E. Kale, de militairen door M. Sieburgh, voorzitter van de culturele vereniging van de Hoofdcursus, en J.A.H. Abeleven van het Instructie Bataljon, verder uit de liberale hoek W. Meijer en F.H.J. de Plot en ten slotte als vreemde maar onmisbare eend in de bijt politiecommissaris A.A. 's Graeuwen.

Er was niet strikt sprake van vertegenwoordiging. Wel hadden de voorzitters van de arbeidersverenigingen sterk de neiging zich te gedragen als woordvoerders van hun achterban. In zijn algemeenheid konden de oprichters van de Oranje-Vereniging beschouwd worden als representanten van de Kamper samenleving. Sommigen vertegenwoordigden meer dan één kant van de Kamper gemeenschap. De in Kampen niet zo talrijke socialisten hielden zich om principiële redenen afzijdig. Resultaat van het vergaderen was de vorming van een dagelijks bestuur, bestaande uit de heren J.M.C. Uitenhage de Mist, voorzitter, prof. A.G. Honig, vice-voorzitter, J.H. Kok en S. van Genderingen, 1ste en 2de secretaris, G. Morhée en G.H. Keijzer, 1ste en 2de penningmeester en als leden J.A.H. Abeleven en F.C.E. Kale. Het erevoorzitterschap werd aangeboden aan burgemeester Van Blommestein. Alle burgemeesters na hem bekleedden op hun beurt het erevoorzitterschap, uiteraard met uitzondering van de NSB-burgemeester in de Tweede Wereldoorlog.

1910: de eerste schreden van de Oranje-Vereniging

Op zaterdagavond 12 februari 1910 kwamen de voorlopige bestuurders bijeen om de organisatie van de Oranje-Vereniging verder te bespreken en vast te leggen. Erevoorzitter burgemeester Van Blommestein was in hun midden. Zijn aanwezigheid was een aanmoediging bij het zetten van de eerste stappen. Er was het nodige voorwerk verricht, zodat de aanwezigen zich konden uitspreken over ontwerp-statuten en huishoudelijk reglement.

Besloten werd circulaires in de stad te verspreiden. Er moesten leden en donateurs geworven worden. Dat was iets nieuws. Tot nu toe was met lijsten te hooi en te gras geld ingezameld. In de overmoedige overtuiging dat eigenlijk alle Kampers wel lid wilden worden, werden er nu maar liefst 3700 circulaires verspreid. De werkliedenverenigingen voelden zich zo'n beetje de *founding fathers* van de Oranje-Vereniging. Zij verklaarden zich bereid 'tegen een billijke vergoeding' de circulaires te verspreiden en de ledenwerving actief ter hand te nemen. Zij maakten het daarbij wel wat ingewikkeld. De penningmeester van de Oranje-Vereniging zou de leden voor zijn rekening nemen die minstens vijftig cent per jaar ineens gingen bijdragen. Die gulle gevers moesten met enige egards behandeld worden. De voorzitters van de werkliedenverenigingen zouden de wekelijks op te halen contributie aan de penningmeester afdragen. Daarbij zou er voor de verenigingen 10 procent aan de strijkstok blijven hangen. Het gewetensvolle en arbeidsintensieve ophalen van de contributiecenen moest aantrekkelijk zijn.

Toen de werkers van het eerste uur op maandagavond 11 april 1910 voor de tweede keer bijeenkwamen, bleek het resultaat van veler inspanning heel bemoedigend. Het ledental van de jeugdige Oranje-Vereniging bedroeg om en nabij 1200. Aan contributies was een bedrag van 1230 gulden ingezameld, waarbij nog kon worden opgeteld een bedrag van 85 gulden waarvoor enkele verenigingen als donateurs hadden getekend. Voor een dergelijk bedrag moest wel een voor iedereen aanvaardbaar Koninginnedag-programma op touw gezet kunnen worden. Als tenminste het stadsbestuur de kosten van het kinderfeest voor zijn rekening wilde nemen.

Het was nu zaak dat een algemene ledenvergadering de gedane arbeid met haar goedkeuring bezegelde. Op maandag 18 april 1910 werd de eerste algemene vergadering van de Oranje-Vereniging belegd in de bovenzaal van 't Collegie. Voordat de statuten werden goedgekeurd, legde voorlopig voorzitter J.M.C. Uitenhage de Mist de 'talrijk opgekomen aanwezigen' de vraag voor of er ten aanzien van de samenstelling van het bestuur nog iets gewij-

zigt diende te worden, bijvoorbeeld door verkiezing. Onder applaus werd daarop het bestuur van het etiket 'voorlopig' ontdaan. En zo deed zich het merkwaardige feit voor dat de 'oude rotten' J.M.C. Uitenhage de Mist en J.H. Kok als voorzitter en secretaris de kar bleven trekken. In de voorbije jaren hadden zij met anderen het voortouw genomen om bij Oranje-feestdagen tot een programma te komen. Van gemopper over de teleurstellende feestelijkheden van de afgelopen jaren werd niets meer vernomen. Een breuk met het verleden bracht de Oranje-Vereniging niet. Integendeel, de Oranje-Vereniging bouwde voort op de ervaringen en groeiende tradities van de voorgaande jaren.

Uitenhage de Mist kon toen niet vermoeden dat hij het voorzitterschap pas zou kunnen neerleggen bij zijn vertrek uit Kampen in 1923. De voorzittershamer kwam toen in handen van de onvermoeibare oranjeclant G. Telder. Secretaris Kok kon de verantwoordelijkheid voor het secretariaat in 1912 overdragen aan schoolmeester Frans Kale, die deze taak met verve zou vervullen tot in de jaren dertig. Een niet minder zware taak rustte overigens lange tijd op de schouders van penningmeester S. van Genderingen, degelijk middenstander en als de beste een zuinig beheerder van de penningen van de Oranje-Vereniging, die hij voortdurend moest beschermen tegen aanslagen van wilde plannenmakers binnen en buiten het bestuur.

Helaas, van de goed bedoelde organisatie van de Oranje-Vereniging kwam weinig terecht. Al spoedig bleek dat de arbeidersverenigingen zich schromelijk hadden overschat. Ze waren een beetje verblind door het succes van hun 'greep naar de macht'. De band tussen de vertegenwoordigers in het bestuur van de Oranje-Vereniging en de achterban verslaptte. Zo bleek het ophalen van de contributie via de arbeidersverenigingen een onhaalbare zaak, onoverzichtelijk en oncontroleerbaar. De penningmeester van de Oranje-Vereniging had geen idee hoeveel leden de Oranje-Vereniging eigenlijk had. Hij moest er voortdurend zelf achteraan. Iedereen was opgelucht toen werd overgeschakeld op de gangbare methode: het innen van de contributie via 'lopers'. Dat was een methode die bij tal van organisaties zoals ziekenfondsen uitstekend functioneerde.

Het bestuur van de Oranje-Vereniging leed al vrij spoedig aan een slepende, op den duur misschien wel slopende kwaal: de bestuursleden kwamen niet erg trouw ter vergadering, vaak kwamen ze gewoon niet opdagen. En dat bij een organisatie die elk jaar weer onder tijdsdruk moest presteren! Zeker met alle subcommissies meegerekend was het bestuur te groot.

Een moeilijk punt was ook de vernieuwing en aanvulling van het bestuur.

Eenmaal in het bestuur verkozen, zat men daar praktisch levenslang. Zonder tegenkandidaten werden aftredende bestuursleden op de algemene ledenvergadering - er kwamen nog wel stembriefjes aan te pas - met overweldigende meerderheid van stemmen herkozen.

Afgezien van het grote enthousiasme van de beginperiode verging het de Oranje-Vereniging niet anders dan andere organisaties. Veel werk kwam neer op de schouders van een handvol mensen met organisatietalent.

Van grote, blijvende waarde was dat de Oranje-Vereniging in de samenstelling van haar bestuur praktisch de hele Kamper bevolking vertegenwoordigde.

1910: subsidie voor de Oranje-Vereniging?

In de Raadsvergadering van 18 mei 1910 kwam het subsidieverzoek van de Oranje-Vereniging aan de orde. Gevraagd werd een subsidie van 700 gulden voor het onderdeel schoolfeest, te besteden aan een traktatie van de schoolkinderen na de aubade. Het voorstel van B en W was het verzoek af te wijzen en hooguit 150 gulden ter beschikking te stellen ter dekking van een eventueel tekort.

Raadslid Uitenhage de Mist - hij was pas een half jaar raadslid en een half jaar voorzitter van de Oranje-Vereniging! - wilde het verzoek om subsidie graag toelichten. Hij wees erop dat de viering van Koninginnedag de laatste jaren door gebrek aan geld veel te wensen had overgelaten. Heel wat Kampenaren trokken die dag naar Zwolle. Dat had hem als rechtgeaard Kampenaar en voorzitter van de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer bijzonder gestoord. De pas opgerichte Oranje-Vereniging stelde zich ten doel de verjaardag van de koningin op waardige wijze te vieren. Dan was 700 gulden voor een traktatie van een paar duizend kinderen niet teveel gevraagd. Zonder subsidie zou bijna het hele budget van de Oranje-Vereniging aan de traktatie opgaan.

De gevraagde subsidie werd toegekend met twaalf tegen vier stemmen. Voor B en W en veel raadsleden was het een kwestie van principe: uiterste terughoudendheid bij het verlenen van subsidies. Bij de behandeling van de begroting 1911 in de raadsvergadering van 6 december 1910 waagde Uitenhage de Mist het nog maar een keer een goed woordje voor de Oranje-Vereniging te doen. Hij pleitte voor een ruimer budget.

Uiteindelijk ging de meerderheid van de raad akkoord met een wijziging van de begroting ten gunste van de Oranje-Vereniging. Wel moest de subsidie elk jaar opnieuw 'bevochten' worden.

PRIJS 5 CENT.

**Officieel Programma
der Feestelijkheden te KAMPEN**

door de ORANJE-VEREENIGING georganiseerd op
Woensdag 31 Augustus 1910, ter gelegenheid van
den verjaardag van H. M. Koningin Wilhelmina.

Gebroeders VAN GENDERINGEN

OUDESTRAAT 77 — KAMPEN.

Telef. Interc. 9.

MODEMAGAZIJN.

Steds het allernieuwste in Japonstoffen.

Specialiteit in Witte Goederen,
geconfectioneerde Dames- en Heeren-
Ondergoederen, enz. enz.

Stads Boek- en Courantdrukkerij, Kantoor: Hofstraat, Kampen.

Eerste feestgids van de Oranjevereniging ter gelegenheid van Koninginnedag 1910.
Verzameling Kamper Oranje Vereniging.

Koninginnedag 1910

De Oranje-Vereniging wilde laten zien wat ze aankon. Het hoogtepunt van deze Koninginnedag was op de middag de 'Groote Allegorische Optocht'. Het was het huzarenstuk van luitenant Abeleven, die niet alleen een punctueel, maar ook een artistiek organisator was. In de stoet waren wel twintig praalwagens en 350 personen opgenomen, plus nog eens meer dan dertig commissarissen van orde, kenbaar aan de witte armband met het woord Optocht. Tussen de twee door een muziekkorps gescheiden delen van de stoet bevond zich het rijtuig, waarin de subcommissie voor de optocht zich toonde aan het volk, een Oranje-Verenigingstraditie die nog eindeloos veel jaren heeft standgehouden. Het was een indrukwekkend allerlei dat daar voorttrok door de straten van Kampen, maar niet van Brunnepe. Zo had de Gereformeerde Reciteervereeniging 'Da Costa' zich gewaagd aan de zegetocht van Julius Caesar: een Romeinse zegekar getrokken door drie schimmels waarop Julius Caesar met een slaaf. Voor wie hem niet herkende, vermeldde het programma dat Julius Caesar werd uitgebeeld door de heer L. de Vries. Op hun beurt hadden de leden van de Kamper Aannemersvereniging De Eendracht ook een zegewagen, maar dan met een vrouwenfiguur, die de bouwkunst symboliseerde, omgeven door bekende bouwmeester uit de Gouden Eeuw, uiteraard in passend kostuum. Te midden van het geweld van wagens, paarden en ruiters toonden mejuffrouw Frans Schaap en de dames R., J. en A. Modders hun versierde rijwielen. De rijen toeschouwers langs de route keken hun ogen uit. De politie en de organisatoren hadden zien aankomen dat er kijkers waren die het geheel nog wel eens wilden zien voorbijtrekken. Bij hoog en bij laag hadden zij in de krant en in de feestgids de mensen bezworen niet met de optocht mee te lopen, maar zich - nadat de optocht gepasseerd was - in tegenovergestelde richting te verplaatsen. Dat was natuurlijk aan dovemansoren gezegd.

's Avonds maakten de bestuurders van de Oranje-Vereniging, de commissieleden van de diverse programma-onderdelen, de bekroonde deelnemers aan de etalagewedstrijd en andere prijswinnaars, samen met een deel van de allegorische optocht, bij fakkellicht en met muziek een rondgang door de stad. Daarna verzamelden de leden van de Oranje-Vereniging zich in de Gehoorzaal, waar burgemeester en erevoorzitter van de Oranje-Vereniging mr. Van Blommestein de prijzen uitreikte.

Laat op de avond ontstak de Nederlandsche Pyrotechnische Fabriek het door haar geleverde indrukwekkende vuurwerk. Het Koninginnedag-vuurwerk groeide met de jaren uit tot een onontkoombare traditie, waarbij in

Koninginnedag 1911 in de Hofstraat. Collectie Frans Walkate Archief.

tijden van crisis en soberheid steeds weer de vraag opdook of deze luidruchtige geldbesteding wel op haar plaats was.

Koninginnedag 1911: 'De dag was over zijn volle lengte alleraardigst gevuld'
Koninginnedag 1910 was een succes geworden. Dat kon de Kamper burgerij er gemakkelijk toe brengen van het Koninginnedagfeest in 1911 nog hogere verwachtingen te koesteren. Het bestuur van de Oranje-Vereniging had de ambitie om aan die hoge verwachtingen te voldoen.

Financieel bleek Koninginnedag uit te kunnen. Penningmeester Morhée had bij het afsluiten van de rekening 1910 zowaar een positief saldo kunnen boeken: 13 cent. En dat, terwijl er aan inkomsten en uitgaven een bedrag van bijna 2500 gulden was omgegaan.

De allegorische optocht van 1910 moest een vervolg krijgen in een echte historische optocht, met als onderwerp de intocht van stadhouder Willem V in Kampen op 28 augustus 1766. Er werd maar liefst 1000 gulden voor uitgetrokken, waarvan alleen al de helft opging aan de kostuums. Een 'echte' gouden koets, drieënhalve meter hoog, bij drie meter breed en getrokken

door zes paarden, kon van de Rotterdamse eigenaar voor 40 gulden worden los gebedeld. De optocht door de nauwe Kamper straten zou wat worden! De comités van de betreffende straten waren gewaarschuwd de hoogte van hun versiering af te stemmen op de hoogte van de 'gouden koets'. De optocht zou 's avonds worden herhaald, bij donker, maar beschenen door het licht van talloze fakkels. Bewoners en toeschouwers op de route werden aangemoedigd Bengaals vuur aan te steken, dat zij tijdig bij de firma Van der Wal op de Oudestraat konden inslaan. Maar wee het gebeente van wie tot schrik van de paarden vuurwerk zou afsteken! Die kreeg met de politie van doen, zoals de burgemeester in een speciale verordening had aangekondigd.

De historische optocht werd een doorslaand succes. De avond van Koninginnedag werd gevuld met een herhaling van de historische optocht, nu bij fakkellicht, waarna aan de overkant van de IJssel een groot vuurwerk werd ontstoken. Het slotbedrijf van de Koninginnedag speelde zich natuurlijk af op de Nieuwe Markt rond de geïllumineerde muziektent, waaromheen het vol was van liefhebbers van populaire muziek en danswijsjes.

Kampen - altijd gevoelig voor wat men er elders wel van zeggen zou - kon gerust zijn: per trein waren uit Zwolle en verdere omliggende plaatsen rond 1700 mensen naar Kampen gekomen; men telde 1400 fietsen en 70 rijtuigen en boerenwagens, gestald in de Kamper straten, terwijl de stoomboot uit Urk 135 personen had aangevoerd.

Koninginnedag 1912

'Een schoon Oranjefeest, door geen wanklank gestoord, door goed weder begunstigd en door een heerlijk Oranjezonnetje opgeluisterd.'

In 1912 viel 31 augustus op een zaterdag. Kwam dat even goed uit, zouden wij zeggen. Maar die opmerking laat zien dat de sociale context van die dagen ons vreemd is geworden. De zondag was uit godsdienstige overwegingen niet geschikt als Koninginnedag. De maandag was vanwege de markt ook niet zo geschikt. Op de vrijdag kon Koninginnedag ook niet gevierd worden, want de werkgevers wilden die arbeidsdag niet graag missen. De zaterdag kwam de middenstand heel slecht uit. Op zaterdag moest vooral de kleine middenstander extra hard werken, tot in de late avond. Het bestuur van de Oranje-Vereniging vond geen andere dag voor de feestviering in aanmerking komen dan de zaterdag. De Kamper huisvrouwen werden aangespoord hun inkopen niet op de feestdag, maar de dagen ervoor te doen. Op de morgen van Koninginnedag draaide het - uiteraard na de reveille en de carillonbespeling - om het kinderfeest op de Nieuwe Markt. De massale

kinderzang was beperkt gehouden om de fluit-kleppermars beter te laten uitkomen. Dirigent Chris Hengeveld had een fluit-kleppermars gecomponeerd op nationale motieven, die nu met enthousiasme onder zijn leiding en samen met het Stedelijk werd uitgevoerd door een groep meisjes met fluitjes, geflankeerd door twee groepen jongens met kleppers. Nadat het bisgeroep met een herhaling was beloond, begon de kinderschaar met de muziek voorop aan een mars door de stad, waarbij op de Koornmarkt, voor het stadhuis en in Brunnepe (!) de kleppermars werd herhaald. Na afloop wachtte de klepperaars een groots onthaal in de Gehoorzaal.

De middag was voor de 'Grote Historische Optocht'. Luitenant Berkhout toonde zich een meester in het organiseren. Ditmaal draaide de optocht om de intocht van 'stedendwinger' Frederik Hendrik in 's-Hertogenbosch in 1629, nadat hij de stad tot overgave had gedwongen. Het was goed dat luitenant Berkhout in de feestgids een historisch overzicht had geschreven over het beleg en de overgave van 's-Hertogenbosch, waarmee Frederik Hendrik als militair genie in Europa naam had gemaakt. Zonder de opsomming in de feestgids was het nauwelijks te doen de grote verscheidenheid aan voorbijtrekkende personages thuis te brengen.

In de avond trok de stoet bij fakkellicht en Bengaals vuurwerk opnieuw en met nog meer succes door de stad, waarna Koninginnedag - zoals gebruikelijk was geworden - besloten werd met een stralend-lawaaierig vuurwerk aan de IJsselkant en een luchtig-vrolijk concert op de Nieuwe Markt.

1813 – 1913 Nederland en Oranje. 'En van deze volkseenheid is Oranje het symbool.'

Voor de Oranje-Vereniging was het een uitdaging Koninginnedag 1913 tot een nog groter succes te maken dan de Koninginnedagvieringen van voorgaande jaren. Immers, wat was mooier gelegenheid dan de viering van Koninginnedag in combinatie met het eeuwfeest van Nederlands onafhankelijkheid. Besloten werd de beide feesten uitgebreid en uitbundig te vieren op woensdag 3 september.

De dag begon natuurlijk op de traditionele manier met de reveille. Het Stedelijk nam de stad voor zijn rekening en de Broederband maakte de Brunnepers wakker, tot achter in de Dorpstraat. Beiaardier H.J. Dieters liet zijn carillon een schat aan vaderlandse liederen vanaf de Nieuwe Toren neerddwarrelen op de toenemende drukte in de straten beneden.

Om half tien stroomde de Nieuwe Markt vol, want daar brachten achthonderd kinderen uit de hoogste klassen van de lagere scholen een Feest-

cantate ten gehore, met muzikale steun van het Stedelijk. Dat was weer eens wat anders dan de massale kinderzang. Een drietal onderwijzers had zich aan de tekst gewaagd en dirigent Chris Hengeveld had er de muziek bij geschreven.

Wie de honderdjarige onafhankelijkheid van Nederland wilde gedenken, begaf zich in de tweede helft van de morgen naar de Bovenkerk. Daar sprak prof. A.G. Honig, tweede voorzitter van de Oranje-Vereniging, een herdenkingsrede uit. De rede werd omlijst door een Feestcantate, uitgevoerd door een gelegenheidskoor van meer dan honderd personen.

De spreker merkte op dat de Bovenkerk eigenlijk de meest aangewezen plek in Kampen was om de vernedering en de bevrijding van Nederland in 1813 te gedenken. Immers, op hoog bevel was op 6 december 1812 in de Bovenkerk een plechtige kerkdienst gehouden ter herdenking van de kroning van Napoleon tot keizer. Van de bevrijding van het Franse juk was de Bovenkerk ook getuige geweest toen begin 1814 aan Franse krijgsgevangenen en hun paarden in de kerk onderdak werd verschaft. De feestredenaar besloot - volgens de *Kamper Courant* (7-9-1913) - zijn uitgebreide redevoering ongeveer aldus:

‘Lichtvaardig zou het zijn op dezen Gedenkdag voorbij te zien, dat er verschillende geestelijke stroomingen door ons volksleven gaan. Maar wat ons ook scheidt en waarin onze overtuigingen ook uiteengaan, hierin zijn we één, dat ons kleine land ons dierbaar is. Dat we op een onafhankelijk volksbestaan prijs stellen. Dat we bereid zijn goed en bloed voor vrijheid en recht ten offer te brengen.

En van deze volkseenheid is Oranje het symbool. Thans staan prinsgezinden en patriotten niet meer tegenover elkander. Om Oranje scharen we ons allen samen. Welnu dan, waar heden gelijktijdig het Eeuwfeest onzer Onafhankelijkheid en de Verjaardag onzer geliefde en geëerde Vorstin worden gevierd - wilt daarom allen van uwe zitplaatsen opstaan, en met mij uw liefde voor Vaderland en Vorstenhuis vertolken in den blijden jubel: Leve Koningin Wilhelmina!’

In de middag waren de Kamper straten het toneel van de ‘Groote Historische Optocht’. De optocht werd geopend door het Stedelijk Muziekkorps met daarachter natuurlijk de optochtcommissie in rijtuigen. Van de afdeling ‘Franse Overheersing’ was Napoleon de hoofdfiguur. Voorafgegaan door enkele gardes d’honneur, was de keizer der Fransen heel gemakkelijk te herkennen aan zijn dwarse hoofddeksel en zijn adelaarsblik. Het muziekkorps van het Instructie Bataljon voerde de afdeling ‘Bevrijding’ aan. De praalwagen van de Nederlandse Maagd en haar jongens en meisjes die de ‘ont-

luikende natie' verbeeldden, concurreerde met de vissersboot waarin de in 1813 uit Engeland overgekomen prins van Oranje en de zijnen zich staande hielden.

De door de stad trekkende stoet had geen gebrek aan toeschouwers. Wel hadden zij die geen programmagids hadden of de historische toelichting daarin niet hadden bestudeerd moeite al die fraai uitgedoste personages uit elkaar te houden.

's Avonds werd de optocht grotendeel herhaald bij fakkellicht en Bengaals vuur. De dag werd besloten met een 'Schitterend Vuurwerk op de IJsel', afgestoken aan de overzijde door de Koninklijke Kunst-Vuurwerkfabriek uit Leeuwarden. Natuurlijk concerteerde daarna het Stedelijk onder zijn dirigent Chris Hengeveld in de fraai verlichte muziektent op de Nieuwe Markt.

1914: door de oorlog overrompeld

Dat de organisatie van de Koninginnedag annex Onafhankelijkheidsfeest op 3 september 1913 erg veel energie van de Oranje-Vereniging had verbruikt, kon blijken uit het geringe aantal van twaalf leden dat op de algemene ledenvergadering op 1 december 1913 verscheen. Dat was een slecht voorteken. Toen het bestuur van de Oranje-Vereniging op 21 april 1914 bijeenkwam om voorbereidingen te treffen voor Koninginnedag 1914, was men het er snel over eens: dit jaar geen historische optocht, misschien een reclameoptocht aangevuld met enkele sprookjes. Een militaire taptoe kon een alternatief zijn voor de avondlijke fakkeloptocht. Er was duidelijk geen enthousiasme om er weer flink tegenaan te gaan. De ene na de ander bestuursvergadering was niet in staat een concreet programma samen te stellen dat aan de algemene ledenvergadering kon worden voorgelegd. Dus werd er geen algemene vergadering gehouden. Het bestuur kwam niet verder. Een handicap was dat voorzitter Uitenhage de Mist geplaagd werd door een minder goede gezondheid. Zijn krachtige leiding werd juist nu node gemist. Zou dan de Oranje-Vereniging hetzelfde lot beschoren zijn als haar voorgangers, die na enkele zeer gewaardeerde prestaties bij gebrek aan energie het bijltje erbij neer hadden gelegd?

Maar opeens liep het allemaal heel anders, in Europa, in Nederland, in Kampen. Op 6 augustus 1914 kwam het bestuur van de Oranje-Vereniging bijeen in de Damesfoyer van de Geheerzaal voor een ingrijpend besluit. De secretaris notuleerde: 'Deze vergadering is belegd om 't Koninginnefeest uit te stellen met het oog op de kritieke toestanden, waarin Europa en ons land zich bevinden. Alle leden zijn het er mee eens, dat eene feestviering

dit jaar geheel ongewenst zou zijn.'

Wat was er gebeurd? Europa werd overrompeld door het uitbreken van 'de Groote Europeesche Oorlog', later de Eerste Wereldoorlog genoemd. Het was volop zomer, vakantietijd. Zelfs de groten der aarde hadden vrijaf genomen. Oorlog? Een grote oorlog? Men was er vrij algemeen vanuit gegaan, dat de moord op de Oostenrijkse kroonprins en zijn vrouw, op 28 juni 1914 in Sarajevo gepleegd, hooguit oorlog op de Balkan kon betekenen. Dat was ver genoeg weg om je niet al te veel zorgen te maken. Een maand later was er echter geen houden meer aan. De ene oorlogsverklaring na de andere bracht de Europese mogendheden met elkaar in oorlog. Op 4 augustus vielen de Duitsers België binnen. Net op tijd, op 31 juli, had de Nederlandse regering de algemene mobilisatie tot stand gebracht. Onze onafhankelijkheid, onze landsgrenzen moesten worden verdedigd. Of dat zou lukken? Gelukkig bleef ons land op het nippertje buiten de oorlog. Als een wervelstorm trok de oorlog pal ten zuiden van ons land voorbij. Intussen zat Nederland ingeklemd tussen de oorlogvoerende mogendheden.

De mobilisatie van zoveel mannen bracht het normale leven totaal in de war. Op slag waren de militairen van de Hoofdcursus en het Instructie Bataljon uit Kampen verdwenen. Iedereen had nu wel wat anders aan zijn hoofd dan vakantie of Koninginnedag. Waar zoveel kostwinners onder de wapenen werden geroepen, dreigden gebrek aan inkomsten, werkloosheid en armoede.

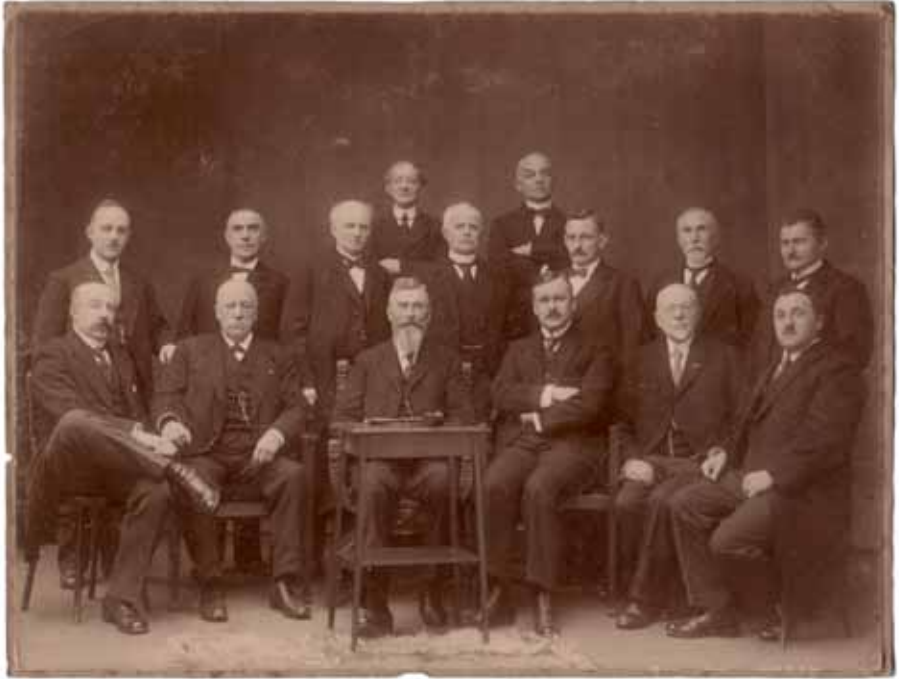
Op initiatief van burgemeester Van Blommestein werd een breed comité gevormd om de nood het hoofd te bieden. Geld moest worden ingezameld en op een eerlijke manier weer verdeeld onder de mensen die in nood kwamen te verkeren. In dat brede Comité van Steun vond men onder meer de bestuurders van de Oranje-Vereniging terug. Er was nu wat anders aan de orde dan Koninginnedag. Straatcomités, die al geld ingezameld hadden voor de feestversiering op Koninginnedag, stelden dit ter beschikking van het Steuncomité of een andere hulpinstantie.

Op 22 augustus 1914 stond in de *Kamper Courant* een bericht betreffende Koninginnedag:

'Verjaardag van H.M. de Koningin.

De burgemeester van Kampen brengt ter kennis van de ingezetenen, dat Hare Majesteit de Koningin den wensch heeft te kennen gegeven, dat met het oog op de ernstige tijdsomstandigheden Haar aanstaande verjaardag niet feestelijk zal worden herdacht.

De burgemeester voornoemd: Van Blommestein. Kampen, 20 Augustus 1914.'

Het bestuur van de Oranjevereniging op de foto ter gelegenheid van het afscheid in 1923 van de eerste voorzitter van de Oranjevereniging J.M.C. Uitenhage de Mist (midden). Links van hem oud-erevoorzitter en oud-burgemeester J.D.Æ. van Blommestein, rechts van hem erevoorzitter burgemeester M. Fernhout. Zittend geheel links de nieuwe voorzitter G. Telder. Zittend rechts penningmeester S. van Genderingen en secretaris F.C.E. Kale. Staande vlnr. de bestuursleden Van 't Oever, Van Slooten, Hulsman, Neijmeijer (Brunnepe), Plantenga, Hubenet, Held, Bakker en Van Bergen. Collectie Frans Walkate Archief.

Het bestuur van de Oranje-Vereniging zag in de mededeling van de burgemeester de bevestiging, dat het op 6 augustus een juist besluit had genomen om de activiteiten voor de aanstaande Koninginnedag op te schorten.

Besluit

Pas eind november 1914 kwam het bestuur van de Oranje-Vereniging voor het eerst weer bijeen en werd er ook een algemene ledenvergadering gehouden. Besloten werd voorlopig geen Koninginnedag te vieren, maar ook geen contributie meer te heffen. Penningmeester Van Genderingen hield bij gebrek aan uitgaven een saldo van duizend gulden in kas tot betere tijden. Na een half jaar kwam het bestuur van de Oranje-Vereniging bijeen, op 10 mei

1915, om te concluderen dat de omstandigheden die in 1914 de viering van Koninginnedag ongewenst hadden gemaakt nog volop golden. De algemene ledenvergadering was het daar mee eens. Vanaf dat moment werd het stil rond de Oranje-Vereniging. De verslagenheid over de oorlog die maar geen einde wilde nemen was kennelijk zo groot dat ook voor de kinderen niets werd georganiseerd. Toen de oorlog dan eindelijk na vier jaar was uitgewoed en de vrede werd getekend, was het economisch getij zo slecht dat men eigenlijk nog weinig zin in feestvieren had, zelfs niet op Koninginnedag. 'De tijd is er niet naar', meende voorzitter Uitenhage de Mist. Pas op 27 januari 1920 werd de draad van het vergaderen weer opgepakt. Voor het eerst sinds zes jaar werd in de zomer van 1920 Koninginnedag op bescheiden wijze gevierd.